

POVZETEK

Po nekajletnem razvojnem delu za uveljavljanje samoevalvacije v izobraževanju odraslih se je Andragoški center Slovenije v zadnjem obdobju začel intenzivneje ukvarjati tudi z vprašanji zunanje evalvacije. Ne moremo reči, da vsaj za formalno izobraževanje odraslih v sistemu ni nekaterih meril za zunanje presojanje kakovosti, težko pa bi trdili, da gre za povezan in celosten sistem, še zlasti pri neformalnem izobraževanju. Sodelavci Andragoškega centra Slovenije menimo, da bi bilo treba zdajšnje načine medsebojno bolj povezati in vpeljati še nekatere postopke, ki zdaj še niso upoštevani. To so zelo občutljivi procesi, saj vsakršno zunanje presojanje kakovosti po navadi močno učinkuje na izpeljavo izobraževanja. Nujno je, da se spremembe v zunanjem presojanju kakovosti izobraževanja odraslih ne vpeljujejo na hitro, delno in ne povsem premišljeno, ampak je treba vsako novost vpeljati pretehtano in sočasno spremljati njene učinke. Prav s tem namenom je Andragoški center Slovenije leta 2007 opravil obsežno empirično raziskavo v omrežju izvajalcev formalnega srednjega poklicnega in strokovnega izobraževanja odraslih; tako naj bi pridobil mnenja o notranjem in zunanjem presojanju kakovosti, o dejavnih kakovosti, ki so pomembni za kakovost izobraževanja odraslih in v povezavi s tem mnenja, kateri dejavniki kakovosti so takšni, da bi jih bilo treba spremljati (tudi) od zunaj. Raziskava naj bi bila tako ena od strokovnih podlag za načrtovanje nadaljnjega razvoja zunanjega presojanja kakovosti izobraževanja odraslih.

Temeljni cilj raziskave – izsledke objavljamo v tem poročilu – je bil pridobiti odgovore na vprašanja, kaj opredeljuje kakovostno izobraževalno organizacijo za odrasle, koliko so pomembni različni načini notranje skrbi za kakovost dela izobraževalne organizacije – samoevalvacija, kakšna je vloga različnih interesnih skupin v samoevalvacijskih procesih, koliko so za kakovost dela izobraževalne organizacije pomembni različni prijemi za zunanje presojanje kakovosti in kateri kazalniki kakovosti naj bodo predmet zunanjega presojanja. Mnenja in stališča do obravnavanih vprašanj so bila zbrana z metodo anketiranja na vzorcu 42 izobraževalnih organizacij, ki izpeljujejo srednješolsko poklicno in strokovno izobraževanje odraslih po javnoveljavnih izobraževalnih programih. Pridobljenih je bilo 37 anket ravnateljev, 45 vodij izobraževanja odraslih, 194 učiteljev in 377 udeležencev.

Izkazalo se je, da imajo vse anketirane skupine dokaj izoblikovan pogled na to, kaj je kakovostno izobraževanje odraslih. Pri tem so pričakovano opazne razlike: ravnateljem se tako zdijo pomembnejša strateška vprašanja in odzivnost ter umeščenost izobraževalne organizacije v okolje, učiteljem in udeležencem pa vprašanja, povezana z neposredno izpeljavo izobraževanja. Videti je, da zaposleni v izobraževalnih organizacijah, kar zadeva kakovost, še vse preveč razmišljajo samo o pridobivanju izobrazbe oziroma z njo povezanega znanja, manj pa se sprašujejo, ali bodo njihovi diplomanti zaposljivi, koliko so delodajalci zadovoljni z znanjem, ki so si ga pridobijo diplomanti, ipd. Proučevanje dejavnikov, ki so po mnenju vprašanih za kakovost najpomembnejši, je pokazalo, da je tisto, čemur vprašani v zvezi s kakovostjo pripisujejo največji pomen, v praksi tudi že najbolj upoštevano, in obratno, da je manj uveljavljeno tisto, čemur vprašani pripisujejo manjši vpliv na kakovost.

Raziskava je pokazala, da so med sodelujočimi organizacijami, kar zadeva skrb za kakovost, kar precejšnje razlike. Nekatere izobraževalne organizacije so že zelo napredne, marsikje pa so se s temi vprašanji šele začeli ukvarjati. Ugotovimo lahko tudi, da v srednješolskem izobraževanju odraslih še ni mogoče zaslediti prevladujočega načina notranjega presojanja kakovosti. Večinoma gre le za bolj ali manj neformalne pogovore učiteljev in drugih strokovnjakov z udeleženci o kakovosti njihovega dela. Precej uveljavljeno je tudi anketiranje udeležencev, ki pa je včasih bolj samo sebi namen, pri razvijanju kakovosti pa nima vloge. Vendar se, za zdaj sicer še v manjšem delu omrežja izvajalcev izobraževanja odraslih, uveljavljajo tudi sodobnejši prijemi za presojanje kakovosti; pri tem je razveseljivo, da so k presojanju povabljeni tudi zunanje interesne skupine: delodajalci, zastopniki zavodov za zaposlovanje, ipd.

Ugotovitve o zunanjem presojanju kakovosti kažejo, da zastopniki notranjih interesnih skupin načeloma ne nasprotujejo sodelovanju zunanjih pri presojanju kakovosti izobraževanja (presojanje, javno objavljane podatke, sodelovanje), ostaja pa vtis, da se dobro zavedajo, v čem želijo ostati samostojni. Pri tem gre predvsem za vprašanja strokovne avtonomije (načrtovanje razvoja, strokovna usposobljenost, organizacija in sam proces izobraževanja), vlogo zunanjih dejavnikov pa vidijo v presojanju razmer, v katerih poteka izobraževanje, usklajenosti dejavnosti s potrebami in učinkov izobraževanja.

Del raziskave smo namenili tudi ugotavljanju stališč do javnega objavljanja dosežkov notranjega in zunanega presojanja kakovosti. Večina izvajalcev izobraževanja (ravnateljev, učiteljev, vodij izobraževanja ali vodij programskih področij) meni, da bi bilo boljše, če podatkov o samoevalvacijah ne bi objavljali. Vprašani opozarjajo na nevarnost, da bi ponekod utegnili podatke prirejati in objavljati le tiste podatke, ki bi prikazovali samo dobre stvari in bi ti tako postali zaradi metodološko drugačnih prijemov med seboj neprimerljivi. Samoevalvacije so namenjene premisleku zaposlenih in usmeritvam za razvojno ukrepanje, vendar bi se zaradi javnega objavljanja lahko merila, npr. pri ocenjevanju znanja, celo zniževala. Drugače pa menijo udeleženci izobraževanja. Večina pravi, da je javno objavljanje podatkov o zadovoljstvu udeležencev z izobraževanjem nekaj dobrega, saj pripomore k izboljšanju kakovosti izobraževanja ter hkrati povečuje preglednost in tudi odgovornost zaposlenih.

Drugače pa je z objavljanjem izidov zunanjih evalvacij: glede tega ni večjih zadržkov. Čeprav večina vprašanih ni nenaklonjena javnemu objavljanju podatkov zunanjih evalvacij, pa iz številnih pomembnih sporočil razberemo, da na eni strani podpirajo javno objavljanje, na drugi pa opozarjajo na nevarnosti, ki utegnejo ob tem nastati.

Izsledke, dobljene v empiričnem delu raziskave v praksi izobraževanja odraslih, smo želeli še dodatno osvetliti z razpravami med zastopniki še nekaterih drugih pomembnih interesnih skupin. V ta namen smo januarja 2008 izpeljali štiri fokusne skupine. Fokusne skupine je sestavljalo 41 strokovnjakov iz izobraževanja in sorodnih ved, gospodarstva, sindikatov, izvajalcev izobraževalnih programov. V poročilu podrobneje predstavljamo tematiko in potek delovanja fokusnih skupin ter mnenja in stališča, ki so jih ob posameznih vprašanih prispevali udeleženci.

Zanimalo nas je, ali bi bilo tudi v prihodnje smiselno ohraniti zdajšnjo prakso in odločitev o izpeljevanju samoevalvacije prepustiti izobraževalnim organizacijam ali bi bilo treba samoevalvacijo opredeliti kot zakonsko obveznost. Zasledili smo mnenja, da se kakovosti ne da dosežati na silo in s formalnimi ukrepi, saj gre za procese, ki zahtevajo čas in samosvoj razvoj, bolj smiselno pa bi bilo vlagati v nadaljnji razvoj strokovnih podpornih sistemov, ki lahko izobraževalnim organizacijam pomagajo pri razvijanju teh procesov. So pa udeleženci opozorili tudi na to, da je potrebno uvajati tudi nekatere ukrepe za zaščito kakovosti na sistemski ravni, še posebno takrat, ko gre za javnoveljavne izobraževalne programe, naloga države je »zavarovati udeležence«, da bodo v izobraževalnih programih zares dobili to, kar bi morali.

Večina udeležencev fokusnih skupin je menila, da stanje, kakršno poznamo v sistemu izobraževanja odraslih danes z vidika razvoja kakovosti, ni zadovoljivo. Nekateri udeleženci so menili, da bi bilo treba vpeljati več zunanjskega nadzora. Nekateri zastopniki izvajalskih organizacij so sporočili, da si zgolj s procesi samoevalvacije ne morejo pomagati, ko želijo svojo kakovost dokazovati navzven. Za to bi potrebovali nekakšno zunanjo potrditev, certifikat kakovosti. Podobno težavo zaznavajo delodajalci. Želeli bi si večjo preglednost, več podatkov o tem, katera šola ali program je kakovosten ali boljši od drugega. Želeli bi, da bi kakovost izobraževalnih organizacij postala vidnejša.

Iz mnenj in stališč udeležencev razberemo, da vidijo zunanje presojanje kakovosti izobraževalnih procesov kot komplementaren del notranjega presojanja. Njihova sporočila lahko razumemo tako, da je ob upoštevanju avtonomije izobraževalne organizacije in poudarku na notranjih procesih kakovosti vendarle treba imeti tudi nekatere zunanje mehanizme spremljanja kakovosti.